سال هفتم، شماره ۲۸، زمستان ۱۳۹۸، صفحات ۱۷۷–۱۴۵

مقررات و استانداردهای داخلی و بین‌المللی افشای ریسک در بانک‌ها

علی رحمانی
استاد گروه حسابداری دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
rahmani.ali@gmail.com

غلامرضا سلیمانی امیری
دانشیار گروه حسابداری دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
gh_soleimani@yahoo.com

ماندانا طاهری
استادیار گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
mandanataheri@yahoo.com

در ایران بانک‌ها ملزم به افشای اطلاعات مالی و غیرمالی خود هستند و افشای ریسک یکی از مهم‌ترین اطلاعات منتشر شده توسط آن‌ها است. تاکنون برای افشای ریسک مقررات و استانداردهای بین‌المللی متنوعی ارائه شده است و این در حالی است که در ایران با وجود مقررات و بخشنامه‌های متنوع در این حوزه، چک‌لیست مشخصی برای افشای ریسک بانک‌ها و تبیین الزامات افشای ریسک بانک‌ها وجود نداشته است. در این مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و با تمرکز بر چهار استاندارد و مقررات بین‌المللی به بررسی و تحلیل الزامات افشای ریسک در سطح بین‌المللی پرداخته شده است. علاوه بر آن با بررسی مقررات و بخشنامه‌های داخلی نیز مدل افشای ریسک در بانک‌های ایران شناسایی و تحت آن میزان افشای ریسک در صورت‌های مالی بانک‌های ایرانی استخراج شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد با توجه به الزامات بین‌المللی برای افشای ریسک ضرورت دارد الزامات افشای ریسک در ایران مورد بازبینی قرار گرفته و در راستای توسعه و بهبود این الزامات اقدامات سیاستی و قانون‌گذاری لازم انجام شود.

طبقه‌بندی JEL: G21, G28, M41.

واژگان کلیدی: بانک، بخشنامه و مقررات افشای ریسک ایران، استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۷، استاندارد شماره ۴ گزارشگری مالی مؤسسات مالی و اعتباری اسلامی، مقررات اصول افشای بال ۳ کمیته نظارت بانکی و گزارش بهبود ریسک هیئت ثبات مالی.

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۰

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

۱. مقدمه

افشا با هدف ایجاد شفافیت و جلب اعتماد بازار و سرمایه‌گذاران از دیرباز اهمیت ویژه‌ای در مبادلات و رویدادهای اقتصادی داشته است. افشا برای شبکه بانکی نیز اهمیت دارد و در ایران بانک‌ها ملزم به افشای اطلاعات و رویدادهای مالی و اقتصادی خود بر مبنای استانداردهای حسابداری ایران و الزامات قانونی همچون بخشنامه‌های منتشر شده بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مقررات بازار سرمایه هستند. بانک‌ها در اقتصاد ایران با توجه به آنکه حجم گسترده‌ای از تأمین مالی و جذب نقدینگی یا به عبارتی واسطه‌گری مالی را انجام می‌دهند، نقش حائز اهمیتی دارند و بخش عمده بازارهای مالی در ایران را شامل می‌شوند (نظام تأمین مالی تولید در ایران، ۱۳۹۵). همچنین، صنعت بانکی صنعتی مبتنی بر اعتماد است که برای حفظ این اعتماد و برقراری ثبات در اقتصاد و ممانعت از ایجاد دومینوی بحران و ورشکستگی در اقتصاد نظارت، کنترل و مقررات بیشتر و به تبع شفافیت و گزارشگری بیشتری در آن انتظار می‌رود. نکته قابل توجه آن است که ریسک بخش جدا نشدنی از عمده فعالیت‌های شبکه بانکی است؛ بنابراین افشای ریسک بانکی برای برآورد میزان بازدهی، هزینه تأمین مالی، حوزه و گستره فعالیت‌ها، تعدیل ریسک و بازده و درنهایت تبیین استراتژی‌های بانک برای ذی‌نفعان بانکی حائز اهمیت است. علاوه بر آن نوع فعالیت بانک‌ها با ریسک بالا همراه است که افشای ریسک را به فعالیتی حائز اهمیت برای بانک‌ها تبدیل کرده است.

در گزارش مجمع ثبات مالی[1] (۲۰۰۸) بیان شده است که یکی از دلایل بحران مالی ۱۹۹۷ تا بحران مالی ۲۰۰۸، اشتباهات محاسباتی ریسک بانک‌ها و مؤسسات مالی بوده است. علاوه بر آن بحران‌های مالی گاهی به دلیل عدم شفافیت در گزارشگری مالی رخ می‌دهد (آچاری و همکاران[2]، ۲۰۰۷). پس از بحران ۲۰۰۱ که منجر به انتشار ابعاد حاکمیت شرکتی با هدف بهبود شفافیت و گزارشگری در سازمان شد، نهادهای مختلف در سطح بین‌المللی اقداماتی را در راستای

1. Financial Stability Forum
2. Acharya et al.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

گزارشگری بیشتر در بازارهای مالی انجام دادند، اما پس از بحران ۲۰۰۸ با توجه به ناکارآمدی استقرار حاکمیت شرکتی و رخداد بحران مالی بین‌المللی، توجه اکثر نهادهای نظارتی به سمت افشا، گزارش و نظارت مؤثر بر ریسک در مؤسسات مالی و اعتباری جلب شد. دولت‌ها، قانون‌گذاران و تنظیم‌کنندگان استانداردهای مالی و حسابداری نیز هدف خود را بر انتشار مقررات و دستورالعمل‌های جدید با هدف پوشش و گزارش ریسک به‌خصوص در شبکه بانکی قرار دادند.

به عبارتی، تحقیقات مرتبط با افشای ریسک در شبکه بانکی از سال ۱۹۹۸ و بر اساس گزارش کمیته نظارت بانکی بال آغاز شده است (کمیته نظارت بانکی بال، ۱۹۹۸) و پس از بحران مالی ۲۰۰۸، شناسایی و درک ریسک در سیستم بانکی به مسئله‌ای با اهمیت در سطح بین‌المللی تبدیل شده است. در تحقیقات بر نقش شفافیت و اطلاعات ریسک بانکی که باید تحت صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه آن افشا شود، تأکید شده است، اما با بروز بحران‌های مالی مختلف و اثر دومینویی آن بر اقتصاد بین‌المللی و ریاضت‌های اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اروپا، الزامات ریسک و افشای آن به مسئله حیاتی تبدیل شد که خروجی آن چندین چارچوب گزارشگری و افشای ریسک با هدف پوشش جامع و کنترل و نظارت مؤثر بر ریسک در بانک‌ها و مؤسسات مالی بوده است (انجمن حسابداران انگلستان و ولز، ۲۰۱۱).

به عبارتی افشای ریسک حائز اهمیت است؛ زیرا می‌تواند دربرگیرنده اطلاعات قابل‌اتکا و قابل‌مقایسه‌ای از وضعیت ریسک شبکه بانکی باشد که به مقام ناظر بانکی در درجه اول و سپس به کلیه ذی‌نفعان بانکی در خصوص وضعیت ریسک در شبکه بانکی علامت می‌دهد. این علامت‌دهی در حفظ ثبات مالی در کل سیستم اقتصادی نقش بسزایی دارد؛ زیرا با توجه به اثر دومینویی بحران، در اقتصاد مبتنی بر بازار پول، رصد ریسک بازار پول با تأکید بر شبکه بانکی و مؤسسات مالی و اعتباری آن یک ضرورت است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

در چنین شرایطی نبود چارچوب مناسب افشا که بتواند اطلاعات قابل‌مقایسه بین بانک‌ها و اطلاعات قابل‌اتکا از کل شبکه بانکی ارائه دهد، چالش جدی برای نظارت و کنترل بانکی است. علاوه بر آن سرمایه‌گذاری در چنین محیطی با پذیرش ریسک بالا بدون پیش‌بینی اثرات آتی است. همچنین، اهمیت افشای ریسک در کشورهای درحال‌توسعه وقتی بیشتر می‌شود که بدانیم این کشورها معمولاً چارچوب مناسب و الزامات قانونی لازم را برای گزارش ریسک ندارند (مؤمن[1]، ۲۰۱۵) و این در حالی است که بررسی الزامات قانونی افشای ریسک کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد مقررات دقیقی برای افشای ریسک و تفاوت‌های قانونی آن وجود دارد و به تبع افشای کمی و کیفی مناسبی در این حوزه در مقایسه با کشورهای درحال‌توسعه وجود دارد (پائول و همکاران[2]، ۲۰۰۱).

بر این اساس، مسئله این پژوهش بررسی چارچوب‌های متنوع افشای ریسک مؤسسات مالی و اعتباری در سطح بین‌المللی است که می‌توانند در ایجاد و توسعه چارچوب افشای ریسک ایران کمک‌کنند. به عبارتی بررسی استانداردها و مقررات بین‌المللی افشای ریسک و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های این الزامات و استانداردهای بین‌المللی می‌تواند در انتخاب اصولی برای افشای ریسک در فضای کسب‌وکار بانک‌های ایران مفید باشد. علاوه بر آن، تاکنون تحقیقی در داخل کشور به بررسی الزامات اجباری افشای ریسک بانک‌ها تحت مقررات و بخشنامه‌های بانک مرکزی و سازمان بورس و اوراق بهادار نپرداخته است؛ بنابراین این مقاله، اولین در نوع خود است که الزامات اجباری افشای ریسک بانک‌ها را مبتنی بر آنچه که در بخشنامه‌ها و مقررات الزامی است، استخراج و لیست کرده است. این مسئله به لحاظ انجام تحقیقات تجربی آتی در حوزه افشای ریسک بانک‌ها قابل توجه است.

1. Moumen
2. Paul

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

عملکرد بانک‌ها در همه نقاط جهان و در سطح بین‌المللی تقریباً مشابه است و آن عملیات واسطه‌گری است که به آن می‌پردازند، اما نوع فعالیت، محدوده یا گستره فعالیت‌ها، پیچیدگی و فضای کسب‌وکار و سایر موارد از بانکی به بانک دیگر و از اقتصادی به اقتصاد دیگر متفاوت و متنوع است، اما اثر دومینویی بحران و ریسک مالی اثری ثابت است که بحران و شوک اقتصادی را به همه بخش‌های مالی و اقتصادها منتقل می‌کند. در حال حاضر بحران و انتقال آن از اقتصادی به اقتصاد دیگر موجب آینده‌اندیشی نهادهای مقرراتی و نظارتی برای کنترل، کاهش و حتی حذف بحران و اثرات بعدی آن شده است. در بحران ۲۰۰۱ انرون توجه نهادهای نظارتی به برقراری حاکمیت شرکتی مطلوب برای کنترل بحران جلب شد، اما با رخداد بحران ۲۰۰۸ مالی پس از اصلاحات صورت گرفته قبلی، محققین، خبرگان، جامه دانشگاهی، نهادهای نظارتی و سایر گروه‌های تدوین‌کننده مقررات دریافتند که افشای ریسک، حلقه مفقوده در موضوعات بانکی بوده که به توجه بیشتر نهادهای نظارتی نیاز دارد و بر همین اساس رهنمود یا گزارش‌های مختلف در حوزه افشای ریسک از سال ۲۰۰۸ تاکنون ارائه شده است.

افشای ریسک مجموعه‌ای از اطلاعات سازمان است که در صورت‌های مالی افشای شده و حاوی برآورد، قضاوت، ارتباط ارزشی یا ارتباط با بازار مبتنی بر سیاست‌های حسابداری، انگیزه‌های پوشش ریسک، ابزارهای مالی، اقتصاد، سیاست، تأمین مالی، مدیریت ریسک و ریسک کنترل‌های داخلی سازمان است (میکائیل[1] (۲۰۱۳)؛ حسن[2] (۲۰۰۸) و شرند و الیوت[3] (۱۹۹۸)). فرانک نایت[4] اولین محققی بود که در سال ۱۹۲۱ واژه ریسک را مطرح کرد. تعاریف زیادی از ریسک ارائه شده است. انجمن حسابداران انگلستان و ولز بیان می‌کند که گزارش ریسک در گزارش‌های سالانه شامل اطلاعاتی در مورد ریسک، گستره اثرگذاری آن، اقدامات

1. Miihkinen
2. Hassan
3. Schrand and Elliot
4. Frank Knight

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

مدیریت و ارزش‌های مرتبط با آن است (انجمن حسابداران انگلستان و ولز[1]، ۱۹۹۹). افشای ریسک مطابق با تعریف لینسلی و شریوا[2] (۲۰۰۶) رویدادی است که طی آن استفاده‌کننده اطلاعات در رابطه با فرصت‌ها، خطرات، تهدیدات، آسیب‌ها و یا ارزش در معرض خطر که بر شرکت در زمان حال و یا آینده، احتمالاً اثرگذار خواهد بود، دریافت می‌کند. سولمون و همکاران[3] (۲۰۰۰) ریسک را شامل همه انواع ریسک می‌دانند و افشای ریسک را شامل تمام اقلامی معرفی می‌کنند که بر انتظارات و تصمیمات سرمایه‌گذاران مؤثر است. وایل میکین (۲۰۱۳) افشای ریسک را اطلاعاتی برای توصیف ریسک اصلی شرکت و اثرات یا پیامدهای اقتصادی مورد انتظار آنکه بر عملکرد آتی اثرگذار است، تعریف کرده است. افشای ریسک همه اطلاعاتی است که شرکت در حوزه ریسک و ارزش در معرض خطر تهیه کرده و بر عملکرد شرکت در آینده اثرگذار خواهد بود.

در سیستم بانکی واژه ریسک به احتمال در معرض خطر قرار گرفتن به علت فعالیت‌ها و رویدادهای اقتصادی اشاره دارد که با توجه به رشد پیچیدگی و عدم اطمینان در محیط کسب‌وکار بانک‌ها در حال افزایش است. ریشه افشای ریسک در بازار پول به گزارش کمیته نظارت بانکی بال در سال ۱۹۹۸ تحت گزارشی با عنوان «ارتقای شفافیت بانکی[4]» برمی‌گردد. در این گزارش بال بر افشا و شفافیت از منظر مقررات بازار و نظارت بر بانک‌ها بحث کرده است. شفافیت تحت این گزارش «افشای عمومی اطلاعات قابل‌اتکا و به‌موقع است که استفاده کننده از اطلاعات را در ارزیابی دقیق وضعیت مالی بانک، عملکرد، استراتژی کسب‌وکار، پرتفوی ریسک و نحوه مدیریت ریسک مطلع کند». اهمیت شفافیت و افشای ریسک آن است که اطلاعات مرتبط و قابل اتکا در اختیار سهام‌داران قرار گرفته و به آن‌ها امکان برآورد بازدهی مورد انتظار را می‌دهد. بر

1. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW)
2. Linsley and Shrives
3. Solomon et al.
4. Basel Committee on Banking Supervision (1998). 'Enhancing Bank Transparency', BIS.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

همین اساس نیز مدیریت بانک با افشای ریسک و ارائه اطلاعات مناسب می‌تواند بر انتظارات ذی‌نفعان از بازدهی و ریسک اثرگذار باشد (کیم و یاسودا[1]، ۲۰۱۷).

بررسی تحقیقات و ادبیات تجربی در حوزه افشا نشان می‌دهد که افشا از طرف گروه‌های ذی‌نفع و به‌خصوص سهام‌داران تقاضا دارد (کوتاری و همکاران[2]، ۲۰۰۹). همچنین بر اساس تجربه بحران‌های مالی گذشته رشد تقاضا برای گزارشگری ریسک طی چند دهه اخیر برای بانک‌ها و مؤسسات مالی مشاهده شده است (انجمن حسابداران انگلستان و ولز، ۲۰۱۱). انجمن حسابداران انگلستان و ولز با اشاره به رشد تقاضا برای افشای ریسک طی ۳۰ سال گذشته، گروه‌های متقاضی افشای ریسک مؤسسات مالی و اعتباری را شامل اعتباردهندگان، سهام‌داران و قانون‌گذاران معرفی کرده است.

در گزارش انجمن حسابداران انگلستان و ولز در سال ۲۰۱۱ آمده است که اولین تلاش‌ها در راستای افشای ریسک و ایجاد تقاضا برای افشای ریسک از سال ۱۹۸۰ و توسط بورس اوراق بهادار آمریکا شکل گرفت که این روند در حال توسعه و بهبود است. از دیگر دلایل رشد تقاضا برای افشای ریسک بروز بحران‌های مالی است که در نتیجه آن تحقیقاتی برای بهبود گزارشگری ریسک انجام شده است. در اغلب این تحقیقات گزارشگری بهتر ریسک در مؤسسات مالی و به‌خصوص در بانک‌ها مورد توجه بوده و نتیجه‌گیری اکثر این تحقیقات بهبود افشا با هدف کاهش بحران و بی‌ثباتی مالی در اقتصاد و بازارهای مالی است. در نمودار (۱) گروه‌های متقاضی افشای ریسک و دلایل با اهمیت تقاضا برای افشای ریسک ارائه شده است.

1. Hyonok Kim, Yukihiro Yasuda
2. Kothari

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

نمودار ۱. گروه‌های متقاضی افشای ریسک بانکی

نکته قابل توجه آن است که منطبق با ادبیات تجربی در این حوزه، افشای ریسک دارای محتوای اطلاعاتی است و تحقیقاتی همچون کراوت و موسلو[1] (۲۰۱۳)، کامپبل و همکاران[2] (۲۰۱۴) و بائو و داتا[3] (۲۰۱۴) نیز نشان می‌دهند که افشای ریسک تصویری از چشم‌انداز آتی شرکت و حاوی اطلاعات مفید است؛ و چون بر متغیرهایی همچون قیمت و بازدهی سهام اثرگذار است، از طرف سرمایه‌گذاران برای آن تقاضا وجود دارد. به عبارتی با افزایش پیچیدگی‌های محیط تجاری، سرمایه‌گذاران به اطلاعاتی برای تصمیم‌گیری نیاز دارند. اطلاعاتی که بازده مورد انتظار آن‌ها را با توجه به ریسک مشخص کند. در کشورهای توسعه‌یافته‌ای همچون آمریکا، انگلیس، کانادا، برخی کشورهای اتحادیه اروپا، استرالیا و ... چارچوب‌های مقرراتی کافی برای افشا و گزارشگری رویکرد و میزان ریسک دارایی و بدهی‌های مالی و سایر ریسک‌های مرتبط با فعالیت مؤسسات مالی و اعتباری وجود دارد (دوبلر و همکاران[4]، ۲۰۱۱)، اما در کشورهای

1. Kravet and Muslu
2. Campbell et al
3. Bao & Data
4. Dobler et al

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

درحال‌توسعه چارچوب افشای ریسک یا اصلاً وجود ندارد و یا در صورت وجود نوپا است و زمینه‌های تحقیق در آن اندک است.

در حال حاضر مطابق با آنچه که در سطح بین‌المللی رایج است، افشای ریسک در دو قالب افشای داوطلبانه و افشای اجباری انجام می‌شود (پاپووا و همکاران[1]، ۲۰۱۳). در افشای اجباری حداقل الزامات افشا و منطبق با دستورالعمل‌ها، مقررات و استانداردها افشا می‌شود و در افشای داوطلبانه شرکت‌ها بدون الزام قانونی به افشای اطلاعات خاص تمایل دارند. به عبارتی گاهی مدیریت شرکت با انگیزه‌های مختلف همچون اثرگذاری بر ارزش شرکت، جلب اعتماد، تأمین مالی با حداقل هزینه، کسب شهرت نسبت به مهارت‌های مدیریتی یا کسب شهرت برای شرکت و ... تمایل دارد که برخی اقلام مندرج در افشای اجباری را تحت افشای اختیاری با تفسیر و جزئیات بیشتری ارائه می‌دهد و یا آنکه در ارتباط با موضوعات خاص افشا و گزارش داوطلبانه دارد. در این نوع افشا حداقل الزامات قانونی رعایت می‌شود و شرکت اختیارات زیادی در افشای اطلاعات و شیوه افشا دارد که موجب تنوع افشای داوطلبانه در بین شرکت‌ها می‌شود. دیاموند و ورچیا[2] (۱۹۹۱) بیان می‌کنند که افشای اجباری گزارش‌ها و صورت‌های مالی مبتنی بر مقررات افشا است، اما افشای داوطلبانه، اطلاعات شرکت را با هدف جلب اعتماد سهام‌داران و ذی‌نفعان و ارائه عملکرد معمولاً مطلوب شرکت ارائه می‌دهد. در غیاب مقررات و الزامات قانونی یا رهنمودهایی برای افشای ریسک به‌خصوص در کشورهای درحال‌توسعه، مدیران و اعضای هیئت مدیره به انتشار و افشای داوطلبانه ریسک تمایل دارند (لینسی و شریوا، ۲۰۰۳).

در حال حاضر و به‌خصوص پس از بحران مالی ۲۰۰۸، افشای ریسک مورد توجه نهادهای نظارتی و تنظیم‌کنندگان استانداردها و مقررات مالی قرار گرفته و افشای ریسک به یک افشای اجباری تبدیل شده است. برای این منظور استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، با انتشار استاندارد شماره ۷ بر این موضوع تأکید داشته و افشای ریسک را در قالب صورت‌های مالی از

1. Popova, Georgakopoulos, Sotiropoulos, and Vasileiou
2. Diamond and Verrecchia

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

مدیریت شرکت‌ها خواسته است. علاوه بر آن بسیاری از نهادهای نظارتی همچون کمیته نظارت بانکی بال، هیئت ثبات مالی و بانک مرکزی اتحادیه اروپا و سایر نهادهای مرتبط الزاماتی را برای افشای ریسک با تأکید بر نهادهای مالی و اعتباری مقرر کرده‌اند. در این میان کمیته نظارت بانکی بال و هیئت ثبات مالی تحت گزارش بهبود افشای ریسک دقیقاً الزامات افشای ریسک را مشخص کرده‌اند. همچنین با توجه به آنکه صنعت بانکی در ایران مبتنی بر مقررات اسلامی است، استاندارد ۴ هیئت خدمات مالی اسلامی نیز به مسئله افشای ریسک و ارائه الزامات آن پرداخته است. در این مقاله با تأکید بر این چهار منبع بین‌المللی (استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۷، استاندارد اسلامی حسابداری شماره ۴، مقررات اصول ۳ کمیته نظارت بانکی بال و گزارش هیئت ثبات مالی) به بررسی و مقایسه چارچوب‌های افشا در سطح بین‌المللی و چارچوب استخراج شده از بررسی بخشنامه‌های بانک مرکزی ایران و مقررات سازمان بورس اوراق بهادار پرداخته شده است.

۳. روش‌شناسی پژوهش

در این مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی به بررسی مقررات و استانداردهای متنوع افشای ریسک شامل استانداردهای هیئت خدمات مالی اسلامی شماره ۴، مقررات اصول افشای بال ۳ کمیته نظارت بانکی و گزارش بهبود ریسک هیئت ثبات مالی به عنوان سه منبع با الزامات قانونی و استانداردی برای افشای ریسک مؤسسات مالی و اعتباری و استانداردهای بین‌المللی حسابداری شماره ۷ به عنوان مرجع بین‌المللی استانداردگذار در حوزه ریسک پرداخته شده است.

تحلیل محتوا شیوه پژوهشی با رویکرد کیفی برای تشریح عینی منظم و کمّی محتوای آشکار پیام‌های ارتباطی است. روش تحلیل محتوا معناشناسی آماری مباحث و ابزاری برای بررسی و تبیین کلمات، مفاهیم واژه‌ها، مضامین، عبارات و جملات خاصی از درون یک متن یا مجموعه‌ای از متون مورد استفاده، است. تحلیل محتوا روش نظام‌مند و قابل تکرار با هدف فشرده کردن تعداد بیشتری از کلمات و واژه‌های یک متن به گروه و طبقات کوچک‌تر و همگن و بر اساس قواعد مشخص کدگذاری است که تحت آن اندازه‌گیری و توجه به تکرار یا فراوانی منظور، شدت و اهمیت کلمات، واژه‌ها و عبارات یا جملات موجود در متن مورد توجه است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

علاوه بر این، چارچوب افشای ریسک در ایران نیز مبتنی بر روش تحلیل محتوا مورد تحلیل قرار گرفت و با بررسی بخشنامه‌های بانک مرکزی و مقررات نهادهای ناظر ابتدا شاخص‌ها شناسایی و سپس مورد تحلیل مقایسه‌ای قرار گرفته است. استخراج چارچوب افشای ریسک در ایران با استفاده از بررسی تحلیلی مقررات و بخشنامه‌های داخلی بانک مرکزی و سازمان بورس اوراق بهادار، به لحاظ تعریف و ارائه معیاری برای افشای ریسک در ایران و انجام تحقیقات پژوهشی در این حوزه قابل توجه است؛ زیرا در ایران تحقیقات حوزه افشای ریسک به دلیل فقدان شاخص یا چارچوب افشای اجباری داخلی مفقود مانده است که این مقاله این شکاف را پوشش می‌دهد.

٤. نتایج و یافته‌های پژوهش

٤-١. هیئت تدوین استانداردهای بین‌المللی حسابداری

هیئت تدوین استانداردهای بین‌المللی حسابداری تلاش‌های قابل توجه‌ای برای بهبود و افشای ریسک داشته است. هیئت در گام اول و در سال ۲۰۰۱ استاندارد شماره ۳۰ با عنوان: «افشای ابزارهای مالی بانک و مؤسسات مالی مشابه» را که در سال ۱۹۹۰ منتشر کرده بود، مورد اصلاح و بازبینی قرار داد. نتیجه این اصلاح و بازبینی انتشار استاندارد شماره ۷ با عنوان: «ابزارهای مالی: افشا و ارائه» در سال ۲۰۰۵ بود که الزامات افشای ابزارهای مالی و ریسک را ارائه می‌کرد. سپس در سال ۲۰۰۷ الزامات را مورد تجدیدنظر و اصلاح قرار داد و با تأکید بر ارزش منصفانه و ریسک نقدینگی در سال ۲۰۰۹ الزامات اصلاح شده استاندارد شماره ۷ را ارائه کرد. البته در سال ۲۰۱۰ نیز با هدف شناسایی کلیه دارایی‌های مالی معاملاتی اصلاحاتی را منظور کرد. هیئت تدوین استانداردهای بین‌المللی حسابداری یکی از اهداف اصلی از انتشار این استاندارد را ارائه اطلاعات کمّی و کیفی در رابطه با ریسک و ارزش در معرض خطر ابزارهای مالی شامل افشای ریسک اعتباری، نقدینگی و بازار بیان کرده است. به عبارتی هدف از انتشار استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۷ آن بود که سهامداران از اطلاعات موجود در خصوص ابزارهای مالی و

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

مدیریت ریسک فعالیت‌های عملیاتی اطلاع حاصل کنند. الزامات افشای استاندارد شامل افشای اطلاعات در صورت‌های مالی به عنوان شاخصی از اطلاعات ریسک مالی اندازه‌گیری شده و مدیریت شده در داخل بنگاه است که گزارش و افشای آن درواقع افشای ریسک از نگاه مدیریت و ارائه اطلاعات به سهام‌داران و سایر ذی‌نفعان است. این استاندارد محتوای افشایی جدیدی را برای ریسک و مدیریت ریسک قائل شده است و افشای ابزارهای مالی، بهبود و توسعه یافته است. تحت استاندارد ۷ بین‌المللی انتظار می‌رود اقلامی همچون نرخ بهره و نرخ تنزیل، ریسک اعتباری و ریسک نقدینگی، برآورد زیان اعتباری و ضریب سودآوری در صورت‌های مالی افشا و گزارش شوند.

بر این اساس واحد تجاری باید اطلاعاتی را افشا کند که به استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی در ارزیابی ماهیت و میزان ریسک‌های ناشی از ابزارهای مالی واحد تجاری در پایان دوره گزارشگری که در معرض آن‌ها بوده، کمک کند. افشای ریسک افشای ارزیابی ماهیت و گستره ریسک ابزارهای مالی است که هرگونه تغییراتی طی یک دوره مالی را شامل می‌شود و علاوه بر آن خلاصه‌ای از افشای کمی هرنوع ریسک در پایان هردوره گزارشگری، علاوه بر افشای کیفی را شامل می‌شود. به عبارتی تحت این استاندارد برای افشای ریسک علاوه بر افشای کیفی، افشای کمّی نیز الزامی است. تحت افشای کیفی انتظار می‌رود واحد تجاری برای ریسک دارایی و بدهی مالی:

- ریسک ارزش در معرض خطر ابزارهای مالی و میزان افزایش آن را افشا کند؛
- هدف، سیاست‌ها و فرآیندهای مدیریت ریسک و روش‌های استفاده شده برای اندازه‌گیری ریسک افشا شود؛
- هرگونه تغییر در مورد اول یا دوم در دوره گزارشگری قبلی نیز باید افشا شود.

در افشای کمّی نیز باید خلاصه‌ای مقادیر کمی و برآورد شده در رابطه با ریسک ارزش در معرض خطر در پایان دوره گزارشگری و برای هر سطح از ریسک، افشا شود. این افشا می‌تواند بر اساس اطلاعاتی باشد که برای افراد کلیدی و در سطح مدیریتی تهیه می‌شود. با توجه به تأکید

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

استاندارد شماره ۷ در خصوص شناسایی کمّی و کیفی ریسک بانکی، چارچوب پیشنهادی و الزامات استاندارد ۷ به شرح نمودار (۲) است:

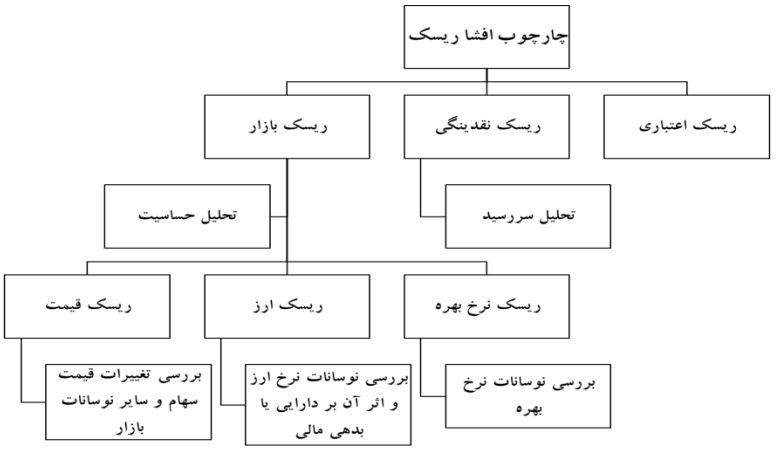

نمودار ۲. ماهیت افشای کمی و کیفی ریسک در استاندارد شماره ۷

٤-۲. هیئت خدمات مالی اسلامی

هیئت خدمات مالی اسلامی در سال ۲۰۰۷ و تحت استاندارد شماره ۴ با عنوان «افشای اطلاعات برای ارتقای شفافیت و اصول بازار برای مؤسسات ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی»، اصول و مقررات افشای کمّی و کیفی ریسک را برای بانک ها و مؤسسات مالی اسلامی ارائه کرده است. در مقدمه این استاندارد هدف از ارائه استاندارد دستیابی به شفافیت و ارتقای اصول بازار در قبال مؤسسات مالی بیان شده است. بر این اساس مجموعه اصول و مقرراتی برای افشای ارائه شده است که مبتنی بر نوع سهام داران و تمرکز بر پرتفو ریسکی و ثبات مالی متفاوت و متنوع است. علاوه بر آن مبتنی بر آیات قرآن (سوره نساء، آیه ۱۳۵ و سوره متفقین، آیه ۱ تا ۳) نیز شفافیت و ارائه منصفانه مورد تأکید قرار گرفته‌اند. محتوای این استاندارد متمرکز بر کفایت سرمایه، مدیریت ریسک، بررسی و ارزیابی ناظران، استانداردهای راهبری شرکتی و سهولت دسترسی بازیگران بازار و به‌خصوص سرمایه‌گذاران به اطلاعات قابل‌اتکا، مربوط، به‌موقع و ارتقای ظرفیت‌های نظارتی است. همچنین در تدوین اصول و مقررات آن از اصول ۳ بال ۲ کمیته نظارت بانکی بال و

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

استانداردهای حسابداری و حسابرسی بین‌المللی استفاده شده و این استاندارد مکمل آن‌ها است. به عبارتی، هدف پوشش شکاف موجود بین استانداردها و مقررات بین المللی با نحوه عمل افشای مؤسسات مالی اسلامی است. همچنین در صورت وجود اختلاف بین استانداردها با مقررات داخلی یک کشور، این وظیفه مقام ناظر آن کشور است که دلایل تفاوت را شناسایی و در جهت رفع آن اقدام کند (استاندارد اسلامی شماره ۴ گزارشگری مالی مؤسسات مالی و اعتباری (IFSB, No. 4).

از منظر هیئت خدمات مالی اسلامی افشای داوطلبانه مؤسسات مالی اسلامی از طریق کانال‌های دیگر همچون وب‌سایت، رسانه و سایر گزارش‌ها اتفاق می‌افتد؛ بنابراین افشای کمّی و کیفی ذکر شده در این استاندارد اجباری و لازم الاجرا است. افشای سالانه، فصلی و هر ۶ ماه منطبق با مقررات اصول ۳ بال ۲ الزامی است. تحت این مقررات افشای کیفی مثل اهداف، اصول و سیاست‌های مدیریت ریسک سالانه منتشر می‌شود، اما افشای کمّی همچون صورت سرمایه و الزامات کفایت سرمایه و سایر مباحث کمّی فصلی گزارش می‌شود. در اصول عمومی استاندارد ۴ بیان شده است که تحت این استاندارد افشای مالی، ریسک و راهبری شرکتی الزامی است و هدف آن افشای اطلاعات ریسک برای سرمایه‌گذاران است تا بتوانند ریسک و بازدهی سرمایه‌گذاری خود را تعیین و سپس تصمیم لازم را اتخاذ کنند.

هدف این استاندارد ارائه اصول و مقرراتی است که علاوه بر ارائه شفاف و قابل درک و حفاظت از محرمانگی اطلاعات، امکان مقایسه اطلاعات بین مؤسسات مالی اسلامی را فراهم کند. حفاظت از محرمانگی بر این مسئله تأکید دارد که افشا نباید ریسک مضاعفی همچون ریسک حقوقی یا رقابتی را بابت افشای اطلاعات حساس به مؤسسات مالی اسلامی تحمیل کند. محدوده افشای اطلاعات و محرمانگی اطلاعات معمولاً توسط مقام ناظر مشخص می‌شود. علاوه بر آن افشا باید کافی، مناسب و تحت مقررات نظارتی باشد. تحت مقررات نظارتی به این معنی است که آنچه که افشا می‌شود در تضاد با استانداردهای بین‌المللی نباشد، بلکه تکمیل‌کننده آن باشد. به طور کلی اعتبار و تناوب و تداوم افشا دو موضوع حائز اهمیت از منظر هیئت خدمات مالی اسلامی است. برای تأمین اعتبار کنترل‌های داخلی مطلوب و استقرار راهبری شرکتی و پاسخگویی در برابر

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

تمامی فرآیندها الزامی است. این الزامات منجر به افشای بهتر در حوزه ریسک و بازده و عوامل مؤثر بر آن می شود. همچنین افشای کیفی یا افشای موارد با اهمیتی که داده های کمّی از آن در دسترس نیست، باید کاملاً شفاف، با توضیحات کافی ارائه شود. بر این اساس الزامات افشای کمّی و کیفی برای ساختار سرمایه و مدیریت ریسک مؤسسات مالی اسلامی به شرح زیر ارائه شده است. با توجه به تأکید استاندارد شماره ۴ در خصوص شناسایی کمّی و کیفی ریسک بانکی، چارچوب پیشنهادی و الزامات استاندارد ۴ به شرح نمودار (۳) است:

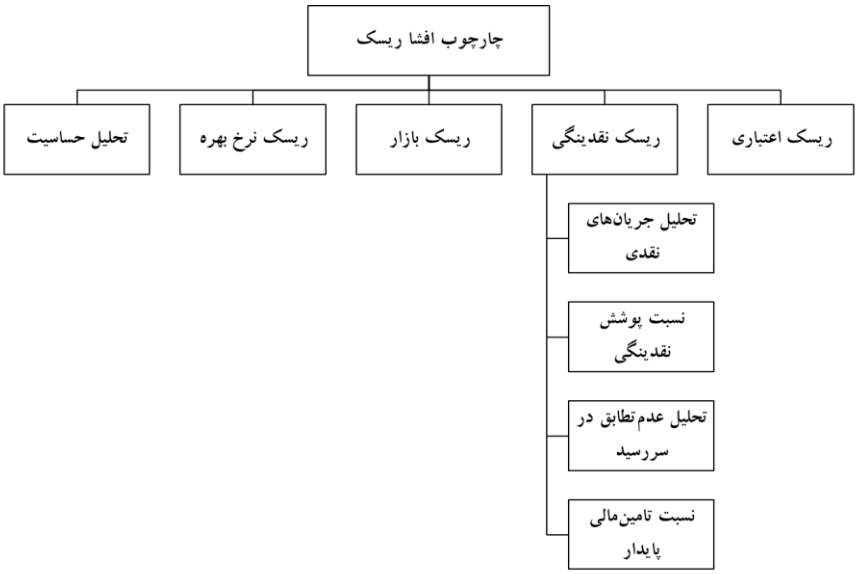

نمودار ۳. ماهیت افشای کمی و کیفی ریسک در استاندارد شماره ۴

٤-۳. هیئت ثبات مالی گزارش بهبود افشای ریسک

در پاسخ به استانداردگذاران و قانون‌گذاران که پس از بحران مالی مجموعه گسترده‌ای از اقدامات را جهت بهبود کیفیت و محتوای افشای صورت‌های مالی بانک‌ها انجام داده‌اند، هیئت ثبات مالی نیز در سال ۲۰۱۱ اقداماتی را در این حوزه انجام داده است. تمام این تلاش‌ها در این راستا است که افشای انفرادی و کلی بانک بهبود یابد. افشای با کیفیت ریسک بانک‌ها به عنوان یک اقدام عمومی مطلوب دارای اهمیت استراتژیک برای بانک است و مسئولیت احتمالی بانک‌ها در برابر

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

مالیات‌دهندگان است. افشای با کیفیت ضعیف و نامطلوب می‌تواند منجر به افزایش عدم اطمینان شود و این مسئله بر شاخص‌های اقتصادی همچون سرمایه‌گذاری، تأمین‌مالی، اشتغال و ... اثرگذار است. افشای کمّی و کیفی ریسک و نحوه عمل مدیریت ریسک باعث ایجاد اطمینان بازار به بانک‌ها شده که این مسئله در جذب سرمایه و اعتبار و ارزش شرکت اثرگذار است. افشای با کیفیت ریسک موجب کاهش عدم اطمینان و ثبات مالی شده و علاوه بر آن مدیرعامل بانک‌ها برای افشای با کیفیت انگیزه دارند؛ بنابراین هیئت ثبات مالی با همکاری ۹ بانک بین‌المللی، ۴ مؤسسه حساب‌رسی بین‌المللی، ۱۰ مؤسسه تحلیل سرمایه‌گذاری، ۲ مؤسسه رتبه‌بندی و ۲ شرکت بیمه، اقدام به تدوین و انتشار گزارشی با عنوان: «بهبود افشای ریسک در بانک‌ها» در سال ۲۰۱۲ کرد. این گزارش سه هدف کلیدی را دنبال می‌کرد که عبارت‌اند از بهبود کیفیت، پیچیدگی و شفافیت. افشای ریسک همراه با کاهش راند اطلاعاتی و ساده‌سازی فرآیندهای دسترسی سریع به اطلاعات در بازار است. برای دستیابی به این هدف اقدامات زیر انجام شده است:

- اصول اساسی برای بهبود افشای ریسک تدوین و توسعه یافت؛
- پیشنهادهایی برای بهبود افشای ریسک جاری شامل روش‌هایی برای بهبود قابلیت مقایسه ارائه شده است؛
- مثال‌های عملی برای ارائه بهترین نحوه عمل افشای ریسک در مؤسسات مالی و شناسایی پتانسیل‌های افشایی که حذف شده‌اند، ارائه شده است.

این گزارش چک لیست افشا نیست، اما تمام شیوه‌های ممکن افشای ریسک موجود در مجموعه مقررات و استانداردهای بین‌المللی را مطالعه و مبنایی برای ارائه پیشنهاد افشا قرار داده است. برای تأمین اهداف ذکر شده هیئت ثبات مالی تحت گزارش بهبود افشای ریسک ۷ اصل پایه برای بهبود افشای ریسک ارائه کرد:

- افشا باید شفاف، متعادل و قابل درک باشد؛
- افشا باید جامع و شامل همه فعالیت‌های کلیدی و انواع ریسک‌های بانکی باشد؛
- افشا باید اطلاعات مرتبط را ارائه کند؛

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

- افشا باید چگونگی مدیریت ریسک توسط مدیریت را انعکاس دهد؛
- افشا باید در همه زمان‌ها ثابت باشد؛
- افشا باید در میان بانک‌ها قابلیت مقایسه داشته باشد؛
- افشا باید ارائه به‌موقع داشته باشد.

در مدل هیئت ثبات مالی بر چگونگی افشای ریسک و آستانه هر ریسک تأکید شده و فرهنگ درک ریسک و استراتژی‌های مدیریت ریسک در قالب مدل‌های تجاری ارائه شده است. در این گزارش الزاماتی برای ارزیابی و بهبود افشای ریسک بانک‌ها در ۳۲ پیشنهاد ارائه شده است و از واژگان کلیدی آن افشای شفاف، قابل درک، مرتبط و قابل مقایسه میان بانک‌ها است. در این ارتباط از سال ۲۰۱۳ تاکنون ۴ گزارش[1] به منظور رعایت چارچوب پیشنهادی هیئت ثبات مالی توسط بانک‌ها و با عنوان: «گزارش به‌کارگیری اصول و توصیه‌های گزارش بهبود افشای ریسک بانکی: ۲۰۱۳، ۲۰۱۴، ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶» افشا شده است.

الزامات افشای ریسک از منظر هیئت ثبات مالی در ۷ بخش تفکیک شده است که شامل افشای عمومی، ریسک حکومتی و استراتژی‌های مدیریت ریسک/ مدل کسب‌وکار، کفایت سرمایه و دارایی موزون به ریسک، نقدینگی، تأمین مالی، ریسک بازار و ریسک اعتباری می‌شود. هیئت ثبات مالی برای هر بخش پیشنهاد و توصیه‌هایی برای افشا ارائه کرده است که مجموعه بالغ بر ۳۲ پیشنهاد ارائه شده است. با توجه به تأکید گزارش بهبود ریسک در خصوص شناسایی کمّی و کیفی ریسک بانکی، چارچوب پیشنهادی و الزامات هیئت ثبات مالی به شرح نمودار (۴) است:

۱. لینک زیر آرشیوی از گزارش‌های افشاشده پس از انتشار گزارش بهبود افشای ریسک بانکی را ارائه کرده است.
http://www.fsb.org/source/edtf/

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

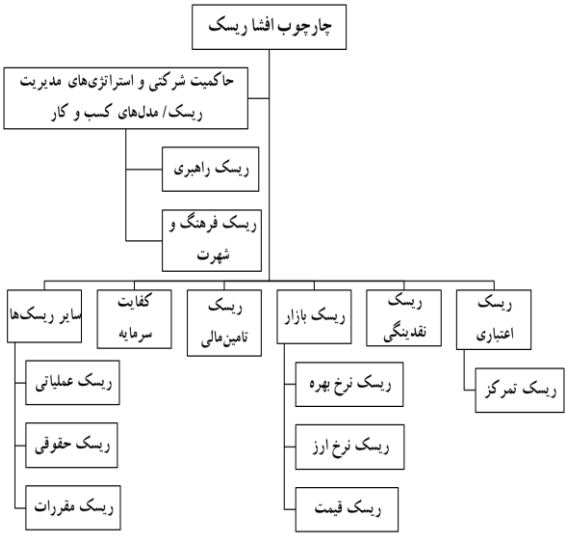

نمودار ۴. چارچوب افشای ریسک از منظر هیئت ثبات مالی

٤-٤. اصول ۳ کمیته نظارت بانکی بال

بازار و مقررات حاکم بر آن در صورتی می‌توانند به فعالیت بپردازند که اطلاعات قابل اتکا و به موقعی که امکان ارزیابی فعالیت‌های مؤسسات مالی و غیرمالی را فراهم کند، در اختیار باشد. در این میان بانک‌ها به عنوان بخش با اهمیتی از مؤسسات مالی و فعال در بازار پول مورد توجه هستند و همواره برای افشا و گزارش فعالیت‌های عملیاتی بانک و ریسک مرتبط با آن تقاضا وجود داشته است. در بازاری که اطلاعات در دسترس عموم و بازیگران مختلف بازار است، فعالیت بانک‌ها در محیطی امن و به دور از بحران انجام می‌شود. در همین ارتباط کمیته نظارت بانکی بال در سال ۱۹۹۸ رهنمود «بهبود شفافیت بانک[1]» را تدوین و منتشر کرد که حوزه افشا و گزارشگری سیستم بانکی را در ۶ طبقه شامل عملکرد مالی، وضعیت مالی (شامل سرمایه، کسری و نقدینگی)، استراتژی و نحوه عمل مدیریت ریسک، ریسک ارزش در معرض خطر (شامل ریسک اعتباری،

1. https://www.bis.org/publ/bcbs41.htm

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

ریسک بازار، ریسک نقدینگی، ریسک عملیاتی، ریسک حقوقی و سایر ریسک‌ها)، سیاست‌های حسابداری و مدل کسب‌وکار، اطلاعات مدیریتی و حاکمیت شرکتی معرفی کرد.

تحت این رهنمود کمیته نظارت بانکی بیان کرد که ارتقای شفافیت و افشای فعالیت‌ها و ریسک ارزش در معرض خطر بانک به برقراری ثبات در سیستم‌های مالی و کارایی در بازار سرمایه منجر خواهد شد. این رهنمود اولین قدم برای افشا و گزارشگری در بانک بود که افشای ریسک یکی از اجزای اصلی افشا برشمرده شده بود. تحت این گزارش چارچوب مفهومی و مفروضات اولیه در حوزه افشا و گزارشگری بانک‌ها ارائه شد. با انتشار اولین نسخه از رهنمودهای برقراری و توسعه شفافیت و افشا در بانک‌ها، اقدامات و رهنمودهای مختلفی در این حوزه از طرف کمیته نظارت بانکی بال به تنهایی و یا در همکاری با سایر نهادهای نظارتی مالی و بانکی انجام، منتشر و منبع تدوین استاندارد و مقررات در سایر کشورها قرار گرفت.

علاوه بر رهنمود «بهبود شفافیت بانکی»، کمیته نظارت بانکی بال با تأکید بر مسئله نظارت و در سال ۱۹۹۷ سندی را متضمن بر ۲۵ اصل اساسی یا به عبارتی اصول ۲۵ گانه‌ای را تحت عنوان «اصول اساسی برای نظارت بانکی مؤثر» تدوین و منتشر کرد. نکته قابل توجه در این سند بازبینی و اصلاحات بعدی آن است؛ به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۰۶ بازنگری اولیه‌ای انجام و سپس در سال ۲۰۱۲ و پس از بحران مالی سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ بازنگری مجددی انجام و ۴ اصل جدید به آن افزوده شد که به اصول ۲۹ گانه نظارت مؤثر بانکی ارتقا یافت. به طور کلی نسخه سال ۲۰۱۲ سه موضوع اصلی را مبنای کار خود قرار داد که عبارت‌اند از:

۱. رویکرد آینده‌نگر به منظور نظارت مؤثر بر بانک‌ها؛
۲. نظارت مؤثر مبتنی بر تجزیه و تحلیل ریسک و مداخله زودهنگام مقام ناظر بانکی در صورت لزوم؛
۳. ارزیابی مشخصه‌های ریسکی بانک با توجه به میزان ریسک موجود در عملیات و تحمل ریسک از طرف بانک.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

همچنین در این نسخه بر دو موضوع حاکمیت شرکتی و شفافیت و افشای اطلاعات بانکی تأکید بسیاری شده است، اما در حوزه افشا و پس از رهنمود «بهبود شفافیت بانکی»، کمیته نظارت بانکی بال در همکاری مشترک با بانک مرکزی کشورهای گروه ۱۰[1] (CGFS)، مؤسسه بین‌المللی ناظران بیمه‌ای[2] (IAIS) و سازمان بین‌المللی کمیسیون‌های اوراق بهادار[3] (IOSCO)، توصیه و پیشنهادهایی برای بهبود افشای و گزارشگری در بانک‌ها در سال ۲۰۰۱ ارائه کرد[4].

تحت این گزارش سه طبقه برای افشا شناسایی شد. طبقه اول افشای وضعیت مالی و ریسک مرتبط با آن برای استفاده‌کنندگان از اطلاعات، طبقه دوم فراهم آوردن اطلاعات با لحاظ کردن شرط هزینه و منفعت و در نظر گرفتن هزینه‌های افشا و طبقه سوم که ضرورت افشای کیفی یا افشای مفاهیم و روش‌ها را قبل از افشای کمّی برای درک درست افشای کمّی بیان می‌کند، بود. این گروه با بررسی داده‌ها و مطالعات سابق سه نتیجه کلی را برای بهبود افشا ارائه کردند که حول محور ریسک و مدیریت آن می‌چرخید.

نتیجه اول آنکه برای افشای عمومی باید تصویر مفهوم و قابل درک از ماهیت و گستره ریسک مالی بانک و اثر آن بر نحوه عمل مدیریت بانک ارائه شود که برای این منظور لازم است بین افشای کمّی و کیفی تعادل برقرار باشد. در مورد وجود این اصل اختلاف نظری وجود ندارد، اما در رابطه با تعادل و میزان آن ضرورت دارد تمرکز و کار شود. نتیجه دوم این است که افشا باید محتوای نحوه عمل مدیریت ریسک را نشان دهد. در این گزارش بر اقلام ریسک، پارامترهای داخلی مؤثر بر آن و طبقات ارزش در معرض خطر بانک که در ارزیابی و مدیریت ریسک زمانی که اطلاعات مفهوم و قابل مقایسه از ریسک در دسترس نیست، تأکید شده است. به عبارتی با وجود آنکه قابلیت مقایسه اطلاعات به عنوان یک اصل پذیرفته شده است، اما باید توجه کرد که این امکان برای بانک‌ها و در مقوله ریسک همواره فراهم نیست. نتیجه سوم این است که اطلاعات

1. The Committee on the Global Financial System of the G-10 central banks
2. The International Association of Insurance Supervisors
3. The International Organization of Securities Commissions
4. https://www.bis.org/publ/joint01.htm

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

در رابطه با ارزش در معرض خطر طی دوره، می‌تواند تصویر مفهوم و قابل درکی از پرتفو ریسک در پایان دوره ارائه دهد. این اطلاعات که به اطلاعات افشا شده پایان دوره متصل هستند، تصویر بهتری در اختیار اعتباردهندگان و سرمایه‌گذاران می‌گذارد.

علاوه بر رهنمودهایی که دقیقاً شفافیت بانکی را هدف طرح مسئله قرار داده بودند، کمیته نظارت بانکی بال، اصول ۳ از بال ۲ را دقیقاً به مسئله شفافیت بانک‌ها اختصاص داد. به عبارتی بال ۱ که در سال ۱۹۸۸ منتشر شد به مسئله کفایت سرمایه برای پوشش سه نوع ریسک شامل ریسک اعتباری، ریسک عملیاتی و ریسک بازار در بانک‌ها پرداخت. با رخداد بحران مالی آسیا در سال‌های ۱۹۹۷ تا ۱۹۹۸ کمیته نظارت بانکی بال با هدف برنامه‌ریزی جدی برای کنترل ریسک بانک‌ها کارگروهی را تشکیل داد که خروجی این کارگروه پس از ۶ سال و در سال ۲۰۰۴ بال ۲ تحت سه رکن اصلی سرمایه، نظارت و شفافیت بود. رکن اول سرمایه تکمیل‌کننده مباحث موجود در بال ۱ بود، اما بال ۱ در برابر مباحثی همچون نظارت، حاکمیت شرکتی، مدیریت ریسک و شفافیت بانکی ساکت بود که در نتیجه آن بال ۲ ارائه شد. نکته قابل توجه آن است که اهم مسائل بال ۱ تا بال ۳ در افشا و گزارش بانک ارائه می‌شود.

تأکید بر شفافیت و افشا به‌خصوص افشای ریسک در سیستم بانکی منجر به آن شد که در ژانویه ۲۰۱۵ کمیته بال الزامات افشای ریسک تحت اصول ۳ بال ۲ را با حفظ چارچوب اصلی سند اولیه منتشر شده، مورد اصلاح و بازبینی قرار دهد. اصلاحات جدید با هدف بهبود الزامات افشا در سیستم بانکی و با عنوان «الزامات افشای بال ۳: بهبود و تلفیق» ارائه شد که در حال حاضر آخرین نسخه نهایی نسخه مارس ۲۰۱۷ است.

درنهایت بال ۳ که پاسخی از طرف کمیته نظارت بانکی بال به بحران مالی بین‌المللی در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۸ بود، با طرح مباحث مربوط به کسری نقدینگی و شاخص‌های کلیدی نقدینگی، الزامات شناسایی بانک‌هایی با اهمیت سیستماتیک در سطح بین‌المللی، معرفی نسبت اهرمی و طرح مباحث کفایت سرمایه برای پوشش ریسک و کسری سرمایه الزامات جدیدی را در حوزه شناسایی و افشای ریسک در بانک ارائه کرد که تحت نسخه «الزامات افشای بال ۳: بهبود و

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

تلفیق، مارس ۲۰۱۷» الزامات افشای بال ۳ نیز پوشش داده شده است. تحت این مقررات چارچوب کلی افشا در نمودار (۵) ارائه شده است.

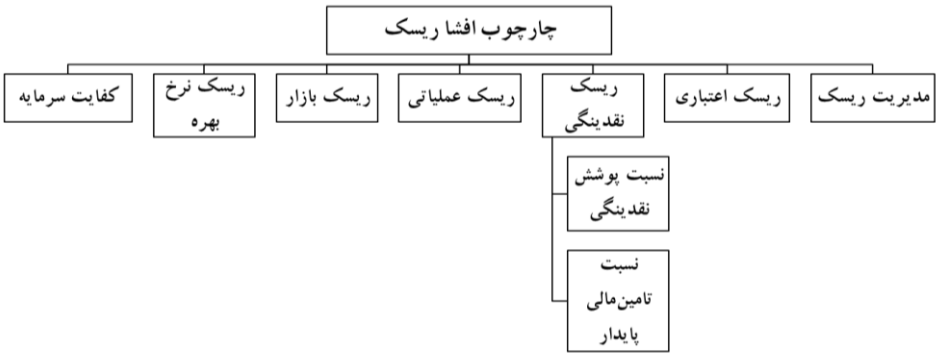

نمودار ۵. چارچوب پیشنهادی گزارش ریسک در شبکه بانکی (کمیته نظارت بانکی بال)

٤-٥. الزامات افشای ریسک در ایران

در ایران نیز استاندارد شماره ۱ حسابداری ایران هدف صورت‌های مالی را ارائه اطلاعاتی تلخیص و طبقه‌بندی‌شده از وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف‌پذیری مالی واحد تجاری معرفی می‌کند که برای طیفی گسترده از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در اتخاذ تصمیمات اقتصادی مفید واقع شود. با تأکید بر این استاندارد، صورت‌های مالی از قبیل ترازنامه، صورت سود و زیان و صورت جریان وجوه نقد بانک‌ها مبتنی بر استانداردهای حسابداری ایران افشا می‌شود و انتظار می‌رود صورت‌های مالی حاوی اطلاعاتی باشد که به سرمایه‌گذاران در پیش‌بینی حجم، مقدار و زمان‌بندی جریان‌های نقدی بانک‌ها کمک کنند. همچنین انتظار می‌رود که بانک‌های عضو بورس اوراق بهادار سایر گزارش‌ها و افشائیات الزامی بازار سرمایه و بانک مرکزی را نیز ارائه کنند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که بانک‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران مؤظف هستند مطابق با مفاد ماده ۲۳۲ اصلاحیه قانون تجارت (مصوب ۱۳۴۷) و ماده ۴۱ و ۴۵ قانون بازار اوراق بهادار و رعایت مفاد دستورالعمل اجرایی افشای اطلاعات شرکت‌های پذیرفته شده در سازمان بورس و

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

اوراق بهادار تهران گزارش فعالیت و وضعیت عمومی خود را طی یک سال مالی افشا کنند و یکی از گزارش‌هایی که بانک‌های بورسی مؤظف به انتشار آن هستند، گزارش فعالیت هیئت مدیره است که زیربخشی تحت عنوان خلاصه وضعیت ریسک بانک در آن قرار دارد.

افشای ریسک توسط بانک‌ها به موجب مقررات ابلاغ شده از سوی بانک مرکزی به بانک‌ها، افشای اجباری تحت قوانین و مقررات است و بررسی بخشنامه‌های منتشر شده بانک مرکزی نشان می‌دهد که بانک مرکزی برای مدیریت ریسک و نظارت و کنترل بر ریسک بانک‌ها تلاشی را از سال ۱۳۸۲ تاکنون آغاز کرده است و طی این دوره بالغ بر ۸ بخشنامه و رهنمود را برای افزایش افشای ریسک منتشر کرده است. مجموعه این بخشنامه و رهنمودها در جدول (۱)نشان داده شده است.

جدول ۱. خلاصه بخشنامه‌های بانک مرکزی ایران با محوریت ریسک در بانک‌ها

عنوان اطلاعیه	سال انتشار
مدیریت یکپارچه ریسک شناسایی مشتری: نظرات پیشنهادی کمیته نظارت بر بانکداری، بانک تسویه بین‌المللی، اکتبر ۲۰۰۴	۱۳۸۳
رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی	۱۳۸۶
مجموعه رهنمودها برای مدیریت ریسک عملیاتی	۱۳۸۶
مروری بر ادبیات ریسک بازار	۱۳۸۷
مجموعه رهنمودها برای مدیریت مؤثر ریسک تطبیق	۱۳۸۸
ریسک نقدینگی: چالش‌های مدیریتی و نظارتی از انتشارات کمیته نظارت بر بانکداری بال، فوریه ۲۰۰۸	۱۳۸۸
رویکرد و نظارت مبتنی بر ریسک برای پیشگیری از پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم	۱۳۹۲
ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری	۱۳۹۳
آیین‌نامه کفایت سرمایه	۱۳۸۲/ اصلاحیه ۱۳۹۶

مأخذ: یافته‌های پژوهش

مبتنی بر دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های بانک مرکزی به‌خصوص ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط بانک‌ها و مبتنی بر الزامات افشای ریسک

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

مندرج در قوانین و مقررات بازار اوراق بهادار و همچنین الزامات افشای ریسک در گزارش سالانه هیئت مدیره به مجمع، برای افشای ریسک ۹ طبقه و ۳۶ قلم افشای اجباری ریسک به شرح جدول (۲) شناسایی شد.

جدول ۲. طبقه‌بندی و اقلام با اهمیت و اجباری افشای ریسک در بانک‌ها

موضوع	اقلام افشای اجباری
بخشنامه‌های منتشر شده بانک مرکزی از ۱۳۸۳ تاکنون	
مدیریت ریسک اعتباری	افشای کیفی سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مدیریت ریسک اعتباری
	تشکیل کمیته فرعی مدیریت ریسک اعتباری زیر نظر کمیته مدیریت ریسک و افشای کیفی استراتژی‌های این واحد
	افشای حدود و اختیارات اعطای تسهیلات و اعتبارات توسط واحدهای مربوطه
	افشای روش سنجش ریسک اعتباری و افشای کمّی ریسک اعتباری شامل تعریف شاخص‌های مدیریت ریسک اعتباری
	افشای فرآیند اعتبارسنجی مشتریان
	افشای روش‌های کاهش ریسک اعتباری و ابزارهای پوشش ریسک اعتباری و مدیریت آن
	افشای میزان سرمایه کافی برای پوشش ریسک اعتباری
	افشای میزان و وضعیت تمرکز تسهیلات و تعهدات به تفکیک گروه‌های مختلف مشتریان، بخش‌های اقتصادی، مناطق جغرافیایی و نظایر آن
	افشای معیارهای دریافت وثایق برای اقلام در معرض خطر ریسک اعتباری
	افشای سازوکار کنترل و پایش ریسک اعتباری
	افشای نحوه مدیریت تسهیلات غیرجاری و میزان ذخایر مرتبط به آن
مدیریت ریسک نقدینگی	افشای کیفی سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مدیریت ریسک نقدینگی
	تشکیل کمیته فرعی مدیریت ریسک نقدینگی زیر نظر کمیته مدیریت ریسک و افشای کیفی استراتژی‌های این واحد
	افشای ترکیب، میزان و سررسید سپرده‌ها و نقاط تمرکز آن
	افشای ترکیب، میزان و سررسید تسهیلات و سایر دارایی‌های نقد و به‌خصوص دارایی‌هایی با درجه نقدشوندگی بالا
	افشای روش سنجش ریسک نقدینگی و افشای کمّی ریسک نقدینگی شامل تعریف شاخص‌های مدیریت ریسک نقدینگی
	افشای میزان ورودی و تعهدات ریالی در دوره آتی
	افشای میزان ورودی و تعهدات به ارزهای عمده در دوره آتی

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

ادامه جدول ۲. طبقه‌بندی و اقلام با اهمیت و اجباری افشای ریسک در بانک‌ها

موضوع	اقلام افشای اجباری
مدیریت ریسک نقدینگی	افشای خلاصه و محدود برنامه مقابله با بحران نقدینگی در بانک
	افشای برنامه مدیریت نقدینگی و ادامه آن (تداوم فعالیت)
مدیریت ریسک عملیاتی	افشای برنامه مدیریت عملیاتی و ادامه آن (تداوم فعالیت)
	افشای تدابیر پیشگیرانه از وقوع خطاهای عمدی و سهوی انسانی
	افشای خلاصه و محدود برنامه مقابله با بحران عملیاتی در بانک
	افشای روش سنجش ریسک عملیاتی و افشای کمّی ریسک عملیاتی شامل تعریف شاخص‌های مدیریت ریسک عملیاتی
	افشای میزان سرمایه لازم برای پوشش ریسک عملیاتی
	افشای سازوکارهای پایش و کنترل ریسک عملیاتی
مدیریت ریسک بازار	افشای کیفی سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مدیریت ریسک بازار
	افشای روش سنجش ریسک بازار و افشای کمّی ریسک بازار شامل تعریف شاخص‌های مدیریت ریسک بازار
	افشای میزان سرمایه کافی برای پوشش ریسک بازار
افشای شاخص‌ها	افشای اقلام در معرض ریسک بازار به تفکیک ارز، سهام، نرخ سود و نظایر آن
	وضعیت باز ارزی به تفکیک هر یک از ارزها و مجموع ارزها
	افشای وضعیت کفایت سرمایه و سرمایه نظارتی شامل افشای دارایی موزون به ریسک
قوانین و مقررات بازار اوراق بهادار	
کفایت سرمایه	دستورالعمل الزامات شناسایی کفایت سرمایه نهادهای مالی
گزارش سالانه هیئت مدیره به مجمع	
معامله با اشخاص وابسته	افشای اطلاعات مربوط به معامله با اشخاص وابسته
افشای ریسک	افشای تجزیه‌وتحلیل ریسک شرکت شامل تبیین ریسک و مخاطراتی که در حوزه‌های مختلف برای شرکت وجود دارد.
افشای پیش‌بینی اثرات	افشای پیش‌بینی آثار و نتایج احتمالی ریسک و مخاطرات

مأخذ: یافته‌های پژوهش

بررسی گزارش فعالیت هیئت مدیره نیز نشان می‌دهد تنها بخش کوچکی از گزارش و در قالب عنوان حاکمیت شرکتی به بررسی وضعیت ریسک پرداخته است که البته شیوه افشا و گزارشگری یکسانی برای همه بانک‌ها ندارد. در این گزارش برخی از بانک‌ها تحلیل آماری مختصری بر روی چند نسبت را در قالب گزارش ریسک ارائه می‌دهند و برخی دیگر از بانک‌ها

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

در قالب ادبیاتی تئوریک، فعالیت‌های انجام شده در این حوزه برای دوره یک‌ساله را گزارش می‌کنند؛ بنابراین گزارش ریسک (آماری یا توصیفی) از طرف بانک در قالب گزارش هیئت مدیره قابلیت مقایسه برای استفاده‌کنندگان را ندارد و با توجه به آنکه معیار مشخصی برای ارائه اطلاعات ریسک و مدیریت ریسک در اختیار بانک‌ها نیست، این افشائیات بیشتر جنبه رعایت سطحی برخی از بخشنامه‌ها را داشته و امکان عرضه آن در سطح ملی و بین‌المللی به عنوان یک کالای بااهمیت اطلاعاتی در رابطه با بانک را ندارد.

همچنین بررسی بخشنامه‌های منتشرشده از سوی مقام ناظر بانکی (بانک مرکزی جمهوری اسلامی) نشان می‌دهد بانک مرکزی ایران برای مدیریت ریسک و نظارت و کنترل بر ریسک تلاشی را از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ آغاز کرده است. بررسی اجمالی این انتشارت نشان می‌دهد که الزامات افشای ریسک ترجمه روانی از رهنمودهای کمیته نظارت بانکی بال است که با شرایط ایران تطبیق داده شده و در قالب بخشنامه یا رهنمود به بانک‌ها ابلاغ شده است. در سال ۱۳۹۳ بانک مرکزی با انتشار ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری در حوزه افشای ریسک اقدامات قابل توجه اما محدودی را انجام داده است؛ زیرا این بخشنامه تجمیع و خلاصه بخشنامه‌های قبلی بانک مرکزی است.

به طور کلی مبحث شفافیت و افشا در سیستم بانکی کمتر مورد توجه بوده است و با وجود بخشنامه‌های متعدد بانک مرکزی، الزامات افشا معمولاً در این بخشنامه‌ها حلقه مفقودی است؛ بنابراین با توجه به تأکید قانون برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۹)، افزایش شفافیت بانکی مورد توجه بوده و مسئله ریسک به عنوان یکی از با اهمیت‌ترین مسائل در شبکه بانکی به الزامات و رهنمودهای افشا و گزارشگری مشخصی نیاز دارد. در گزارش ۱۳۹۳ بانک مرکزی (ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری) سرفصلی (بخش سوم: انتشار اطلاعات مربوط به مدیریت ریسک) برای گزارش ریسک لحاظ شده است و بانک مرکزی در بندهای مختلف و تحت ماده ۶ تا ماده ۱۰ بانک‌ها را ملزم به افشای سیاست و خط‌مشی ریسک

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

اعتباری، نقدینگی، بازار و عملیاتی کرده است. بر این اساس چارچوب افشای ریسک در بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری ایران مطابق با نمودار (۶)است.

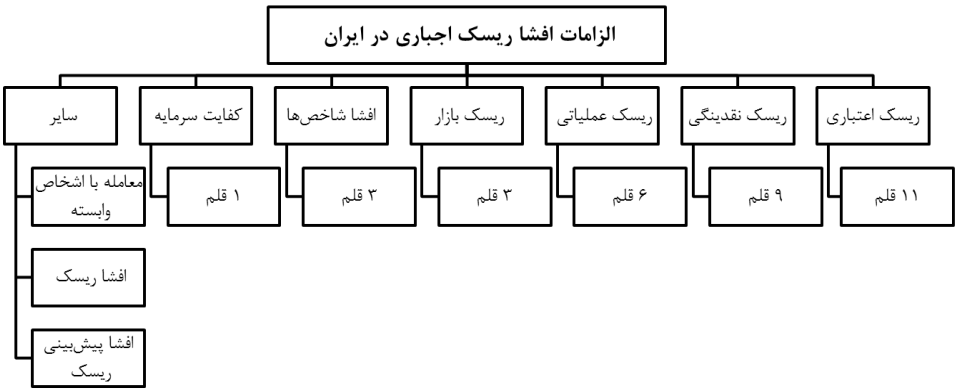

نمودار ۶. الزامات افشای کمّی و کیفی ریسک در بخشنامه‌ها و مقررات ایران

در سال ۱۳۹۴ کارگروه مطالعاتی استانداردهای حسابداری بین‌المللی در ایران پژوهشی در ارتباط با چارچوب گزارشگری مالی بانک‌های ایران تدوین و ارائه کردند که یکی از خروجی‌های این پروژه انتشار صورت‌های مالی نمونه بانک‌ها بود. در صورت‌های مالی نمونه مطابق با استانداردهای حسابداری بین‌المللی سرفصلی برای افشای ریسک و تحت چهار نوع ریسک شامل ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، ریسک عملیاتی و ریسک بازار منظور شده است. در مقدمه این سرفصل آمده است که «ساختار این بخش از گزارشگری بانک با توجه به مجموعه رهنمودهای مدیریت ریسک صادره از کمیته بال (بال II) و استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی تنظیم شده است».

تحت این چارچوب از بانک‌ها خواسته شده است که اطلاعات کیفی و کمّی ریسک را تحت جدول‌ها و شکل‌های مشخص افشا و گزارش کنند که تا حدودی برگرفته از مواد قانونی و مقررات در بخشنامه‌های قبلی بانک مرکزی در این حوزه است. برخی از افشائیات خواسته شده در چارچوب پیشنهادی تحت سرفصل‌های دیگر در صورت‌های مالی قبل افشا می‌شد که اکنون تحت این چارچوب تمرکز ارائه و افشا حول یک محور ایجاد شده است. این چارچوب با چارچوب

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

پیشنهادی گزارشگری مالی در بانک‌ها ارائه شده توسط مؤسسه KPMG مشابه و نزدیک است. چارچوب KPMG در راستای انطباق گزارشگری ریسک در صورت‌های مالی منطبق با استاندارد شماره ۷ گزارشگری مالی بین‌المللی ارائه شده است، اما لزوماً تأییدی بر مناسب بودن این ساختار برای افشای ریسک در ایران نیست، به‌خصوص آنکه برای افشای ریسک الزامات و مقررات متنوعی وجود دارد که در این مقاله به آن پرداخته شد. بررسی عملکرد بانک‌ها در سال ۱۳۹۵ بابت رعایت افشای ریسک تحت این الزامات در نمودار (۷) نشان داده شده است.

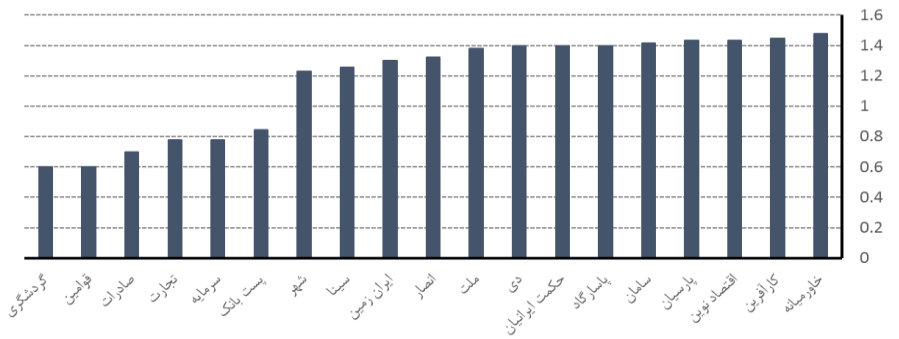

نمودار ۷. لگاریتم مجموع افشای بانک‌های عضو بورس اوراق بهادار در سال ۱۳۹۵

همان‌طور که در نمودار (۷) نشان داده شده است، بانک خاورمیانه در مقایسه با سایر بانک‌ها بهترین سطح افشای ریسک را داشته و پس از آن بانک کارآفرین و اقتصاد نوین قرار دارند. بانک خاورمیانه، کارآفرین و اقتصاد نوین به ترتیب از ۳۶ قلم افشای ریسک، ۳۰ قلم، ۲۸ و ۲۷ قلم را افشا کرده و دو بانک گردشگری و قوامین تنها ۴ قلم از ۳۶ قلم را در صورت‌های مالی پایان سال ۱۳۹۵ افشای کرده بودند.

مقایسه و بررسی چارچوب‌های بین‌المللی برای افشای ریسک در بانک‌ها نشان می‌دهد که می‌توان با تحلیل و بررسی این چارچوب‌ها به چارچوب جامعی برای افشای ریسک در بانک‌های ایران رسید و چالش فقدان گزارش ریسک به طور مجزا یا افشای ریسک بانک‌ها تحت یادداشت‌های همراه و یا در گزارش هیئت مدیره به مجمع را رفع کرد. علاوه بر آن انجام کار تحقیقاتی در این حوزه می‌تواند گزارشگری صنعت بانکی ایران را بهبود ببخشد و منجر به تولید

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

گزارش‌های با ثبات رویه، قابل اتکا و مرتبط از وضعیت کند که این مسئله هم‌راستا با مقررات و استانداردهای بین‌المللی است.

تدوین چارچوب یا مدل مناسب افشای ریسک بانک‌های تجاری، نه تنها یک نیاز داخلی برای مقام ناظر، قانون‌گذار و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است، بلکه یک ضرورت در ارتباطات بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاران خارجی است. یک سرمایه‌گذاری خوب از موازنه بازدهی با ریسک تغذیه می‌شود و زمانی که سرمایه‌گذار نتواند میزان ریسک را درک کند، اقدام به سرمایه‌گذاری توجیه عقلایی و منطقی نمی‌یابد؛ بنابراین افشای ریسک در حوزه بانک‌های تجاری تحت مدل یا چارچوب مشخص امکان ارائه اطلاعات مفید، قابل‌اتکا و قابل‌مقایسه را برای همه گروه‌های ذی‌نفع داخلی و بین‌المللی فراهم می‌کند. همچنین طراحی چارچوب مناسب افشای ریسک بانک‌های تجاری همسو با تغییرات و تحولات بین‌المللی در این حوزه قابل توجه است. در این مقاله چارچوب‌های متنوع افشای و گزارش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. خروجی این بررسی نشان می‌دهد که امکان استخراج چارچوب مطلوب و جامع برای افشای ریسک بانک‌ها در ایران وجود دارد.

۵. جمع‌بندی

افشای ریسک مؤسسات مالی و اعتباری از طرف گروه‌های ذی‌نفع تقاضا دارد. سهام‌داران و سپرده‌گذاران بانکی به واسطه تجهیز منابع بانک‌ها و سرمایه‌گذاری در بانک‌ها به سطح ریسک موجود در فعالیت‌های بانک علاقه‌مند هستند. افشای ریسک در بانک‌ها به آن‌ها در برآورد مناسب از سطح بازدهی و معقول بودن سرمایه‌گذاری کمک می‌کند. علاوه بر آن مدیران بانکی برای شناخت و کنترل اهم فعالیت‌هایی که در کل سیستم بانک در حال اجرا و پیاده‌سازی است به شاخص ارزیابی نیاز دارند تا به‌موقع از بروز بحران و شوک در بانک، کاهش ارزش بنگاه و درنهایت ورشکستگی ممانعت کنند. شاخص کلیدی در ارزیابی آن‌ها میزان انحراف از هدف یا ریسک فعالیت‌های اعتباری، تأمین مالی، بازار و عملیاتی است؛ بنابراین گزارش ریسک به آن‌ها در تدوین اهداف سازمان و هدایت و کنترل درست سازمان کمک می‌کند. با توجه به اهمیت

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

گزارش افشای ریسک و وجود تقاضا از طرف ذی نفعان برای دسترسی به چنین گزارشی توصیه می‌شود که بانک‌ها در این راه قدم بگذارند و به مرور در بازه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت اطلاعات ریسک خود را منتشر و در اختیار عموم قرار دهند. این مسئله علاوه بر اثر مثبت بر شهرت و اعتبار بانک می تواند منجر به انجام تحقیقات و تحلیل های خبرگان فن در این حوزه شده و هشدارها و راهکارهای کاربردی و سازنده قبل از وقوع بحران در کل اقتصاد ارائه شود.

از سوی دیگر قانون‌گذاران و ناظران بانکی مرجع دولت برای کنترل و نظارت بر حفظ ثبات و ایجاد رشد در اقتصاد هستند. کنترل و نظارت بر ریسک از فعالیت‌های کلیدی قانون‌گذاران و ناظران بانکی است. در این زمینه آن‌ها به دنبال ارائه چارچوب‌های مناسب کنترلی و نظارتی هستند و این در حالی است که پایه و اساس کنترل و نظارت شفافیت و گزارشگری موضوعات مختلف بانکی از جمله ریسک است؛ بنابراین توصیه می‌شود که بانک مرکزی به عنوان نهاد ناظر مسئله افشای عمومی ریسک بانک‌ها را از حالت اطلاعات محرمانه خارج کند و اجازه انتشار تصویر ریسکی بانک‌ها را برای جامعه و محققین فراهم کند. همچنین بانک مرکزی می‌تواند در این حوزه برای انجام تحقیقات دقیق و گسترده پایگاه‌های داده را فراهم و از طریق سامانه‌هایی همچون وب‌سایت بانک مرکزی و یا پایگاه داده آمارهای اقتصادی، داده‌های به‌روز و قابل اتکا ریسک بانک‌های ایران را افشا کند. همچنین افشای ریسک در بانک‌ها تحت گزارشی مجزا از صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه آن تحت چارچوب پیشنهادی این مقاله در قالب یک بخشنامه به بانک‌ها الزامی شود.

بانک‌ها به عنوان واسطه‌گر وجوه نقش با اهمیتی در حفظ ثبات اقتصادی دارند؛ بنابراین چارچوب مناسب و اجرایی برای افشای ریسک برای دولت‌ها نیز حائز اهمیت است. به عبارتی ثبات اقتصادی، رشد اقتصادی، ایجاد نظام تأمین مالی با سطح ریسک و بازدهی معقول، کنترل و نظارت مؤثر بر ریسک با هدف ممانعت از بحران و شوک مالی در بازارهای مالی و عدم تقارن اطلاعاتی در محیط کسب‌وکار با سطح ریسک شبکه بانکی که بخش با اهمیتی در تأمین مالی و پویایی اقتصاد هر کشوری است، در ارتباط است و این مهم غیرمستقیم بر رفاه و اطمینان از محیط

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

کسب‌وکار جامعه اثرگذار است؛ بنابراین افشای ریسک شبکه بانکی در جهت برقراری شفافیت و ثبات در بازارهای مالی، حائز اهمیت است.

شبکه بانکی کشور به عنوان واسطه‌گر مالی نقش بااهمیتی در میان سایر نهادهای تأمین مالی در اقتصاد ایران دارد که با انواع مختلف ریسک مواجه است. در ارتباط با افشای ریسک در شبکه بانکی، تاکنون به‌استثنای اهتمامی که بر محاسبه و اندازه‌گیری نسبت کفایت سرمایه با روش یکسان و قابل‌مقایسه بین بانک‌ها وجود داشته است، در سایر حوزه‌های ریسک و به‌خصوص ریسک نقدینگی و اعتباری در شبکه بانکی ایران حلقه مفقودی وجود دارد و چنانچه بانک‌ها در حوزه ریسک اعتباری اقدامی انجام داده باشند، این اقدام از یک روش یکسان نظارتی تبعیت نمی‌کند و علاوه بر آن اطلاعاتی در این رابطه به طور مشخص و شفاف افشای نمی‌شود.

مسلماً هر بازاری از جمله بازارهای مالی ایران از تغییر و تحولات بین‌المللی، بحران‌ها و تهدیدات مالی جهانی و ملی اثر می‌پذیرد. هر تغییر و تحولی با ریسک در ارتباط است و مشاهده ریسک ناشی از این تحولات به ابزار مناسب و قابل‌مقایسه در سطح شبکه بانکی کشور نیاز دارد. عدم توفیق در افشای ریسک قابل اتکا و قابل مقایسه بین بانک‌های ایران با وجود مقررات در حوزه افشای ریسک، حاکی از وجود چالش‌هایی در افشای ریسک است که فقدان چارچوب مطلوب برای افشای یکی از این چالش‌ها است و این در حالی است که بررسی این مقاله نشان می‌دهد برای افشای ریسک در بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری چارچوب‌های متنوع و قابل دفاعی وجود دارد که ضرورت دارد به آن توجه شود.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

منابع

Acharya, V., Heitor A., and Murillo C. (2007), "Is Cash Negative Debt? - A Hedging Perspective on Corporate Financial Policies", *Journal of Financial Intermediation*, Vol. 16(4), PP. 515-554.

Bao Y. and A. Datta (2014). "Simultaneously Discovering and Quantifying Risk Types from Textual Risk Disclosures". *Management Science*, Vol. 60 (6), PP. 1371-1391.

Campbell, John L., Chen, Hsinchun, Dhaliwal, Dan s., Lu, Hsin-min, and steele, Logan b., (2011). "The Information Content of Mandatory Risk Factor Disclosures in Corporate Filings", (unpublished but available at www.ssrn.com).

Dobler, M. (2008), "Incentives for risk reporting: a discretionary disclosure and cheap talk approach", *International Journal of Accounting*, Vol. 43 No. 2, pp. 184-206.

Hassan, M. K. (2008). "The level of corporate risk disclosure in UAE". Paper presented at the A Paper presented at the British accounting Association Conference, Blackpool, April.

Hyonok K., and Yukihiro Y., (2017), "Business Risk Disclosure and Firm Risk: Evidence from Japan", *Research in International Business and Finance*.

Kothari, S.P., Shu, S., Wysocki, P., (2009). "Do managers withhold bad news?", *Journal of Accounting Research*, Vol. 47, PP. 241–276.

Kravet T.D and Muslu V. (2013) "Textual Risk Disclosures and Investors' Risk Perceptions". *Review of Accounting Studies*, Vol. 18(4), PP. 1088-1122.

Lajili, K., and D. Zéghal. (2005). "A content analysis of risk management disclosures in Canadian Annual Reports". *Canadian Journal of Administrative Sciences*, Vol. 22 (2), PP. 125-142.

Linsley P. M., Shrives, P. J. (2006). "Risk reporting: A study of risk disclosures in the annual reports of UK companies", *The British Accounting Review*, Vol. 38, PP. 387-404.

Miihkinen, A. (2013). "The usefulness of firm risk disclosures under different firm riskiness, investor-interest, and market conditions: New evidence from Finland". Advances in Accounting, *incorporating Advances in International Accounting*, Vol. 29, PP. 312-331.

Nejia, M., Hakim Ben, O., and Khaled, H., (2015), "The Value Relevance of Risk Disclosure in Annual Reports: Evidence from MENA Emerging Markets", *Research in International business and finance*.

P. Linsley, P. Shrives. (2000) "Risk management and reporting risk in the UK", *Journal of Risk*, Vol. 3 (1), pp. 115-129

Panel Paul M Healy Krishna G Palepu, (2001), "information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 31, I. 1–3, September 2001, https://doi.org/10.1016/S0165-4101(01)00018-0

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

Popova, T., Georgakopoulos, G., Sotiropoulos, I., & Vasileiou, K. Z. (2013). "Mandatory disclosure and its impact on the company value". *International business research*, Vol. 6(5), PP. 1-16.

Schrand C. and J. Elliot, (1998) "Risk and financial reporting: A summary of the discussion at the 1997 AAA/FASB conference". *Accounting Horizons*, Vol. 12(3), PP. 271-282.

Solomon, J. F., Solomon, A., Norton, S. D. (2000). "A conceptual framework for corporate risk disclosure emerging from the agenda for corporate governance reform". *The British Accounting Review*, Vol. 32, PP. 447-478.

Spira, L. and Page, M. (2009), "Regulation by Disclosure: the Case of Internal Control", *Journal of Management and Governance*. Vol. 14(4), pp.409-433.

The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW), (2011), "reporting business risk: meeting expectations information for better markets initiative".

The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW), (1999), "No surprises: Working for better risk reporting".

W.R. Scott, (2003). *Financial Accounting Theory* (Third ed.), Pearson Education Canada Inc. xii+509 pp

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-10-08]